

ність, що є основоположною у розходженні між правом США та Англії – існуюче федеральне право і право окремих штатів. США, на відміну від Англії, є федеральною державою, в якій неминуче виникає питання про співвідношення компетенції федеральної влади і влади штатів. До того ж, існують труднощі обумовлені судовою організацією, існуючою в країні, де поряд з федеральною судовою системою кожен штат має і свою ієрархію юрисдикції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гураль П. Ф., Левицька Г. Р. Конституції та конституціоналізм в зарубіжних країнах / П. Ф. Гураль. – Львів : Пора, 1997. – С. 15–44; 2. Боботов С. В., Жигачев И. Ю. Введение в правовую систему США / С. В. Боботов. – М. : Олма-П., 2007. – 230 с.; 3. Богдановская И. Ю. Закон в английском праве / И. Ю. Богдановская. – М. : Прайм, 2008 – 199 с.; 4. Каррі Д. П. Конституція Сполучених Штатів Америки: Посібник для всіх / Пер. з англ. Мокровольского О.М. / Д. П. Каррі. – К.: Веселка, 1993. – 192 с.; 5. Гольдман Р., Лентовска Э., Франковски С. Верховный суд США. Права и свободы граждан / Р. Гольдман. – Варшава, б. г. – М. :

Из-во Олма-Пресс, 2009. – 121 с.; 6. Гуценко К. Ф. Уголовная юстиция США / К. Ф. Гуценко. – М. : Омега, 2009. – 189 с.; 7. Давид Р., Жоффре-Спиноза К. Основные правовые системы современности / Р. Давид. – М. : Сатирикон, 2006. – 159 с.; 8. Давид Р. Единообразный торговый кодекс США / Пер. с англ. А. Ющенко / Р. Давид. – М. : Из-во МАДИ, 2009. – 170 с.; 9. Жидков О. А. Верховный суд США: право и политика / О. А. Жидков. – М. : Из-во МГУ, 2005. – 192 с.; 10. Жидков О.А. Вступительная статья // Соединенные Штаты Америки: Конституция и законодательные акты / О. А. Жидков. – М. : Из-во МГУ, 2003. – 174 с.; 11. Кармед Д. Американские суды: система и персонал / Д. Кармед. – М. : Омега, 2006. – 156 с.; 12. Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс: підручник/ В.М. Шаповал. – 2-ге вид., перероблене і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 464 с. – Бібліогр.: с.453-454; 13. Глаголев Н. Н. От президенства традиционного к современному / Н. Н. Глаголев // США. Экономика. Политика. Идеология. – 1989. – №4. – С.91–93; 14. Боботов С. В. Конституционная юстиция / С. В. Боботов. – М. : Олма-П., 2007. – 432 с.; 15. Богдановская И. Ю. Прецедентное право / И. Ю. Богдановская. – М. : Из-во МЮУ, 2009. – 221 с.

Джолос С.В.

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри загально-правових дисциплін Черкаського факультету Національного університету «Одеська юридична академія»

СПІВВІДНОШЕННЯ ЛЕГІЗМУ ТА ЮСНАТУРАЛІЗМУ ЯК ОСНОВНЕ ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

Проблема «основного питання» давно відома філософській науці. Її значимість обумовлена тим, що розкриття співвідношення таких категорій, як матерія та ідея (буття і свідомість, матеріальне і духовне і т.ін.) обумовлює відповідь на практично усі інші філософські питання. При цьому, варто вказати, що філософія права як окрема наука остаточно оформлюється ще у першій половині XIX ст. у зв'язку зі створенням Г.В.Ф. Гегелем монументальної праці «Філософія права» (1821 р.), хоча її витоки можна побачити й у працях набагато більш ранніх мислителів. Теоретичне підґрунтя даної розвідки складають вчення філософів і юристів, легістів і юснатуралістів, давніх та сучасних мислителів

(Т. Гоббс, Г.В.Ф. Гегель, Р. Ієринг; Н.В. Варламова, Н.М. Крестовська, Л.С. Мамут, В.С. Нерсесянц, Ю.М. Оборотов, В.Є. Чиркін, Ю.С. Шемшученко та ін.). Разом із тим, не зважаючи на достатньо давні корені даної науки, проблема основного питання філософії права все ще не є достатньо розробленою у сучасності. Тож, у межах даної розвідки ми спробуємо екстраполювати основне питання філософії на ґрунт філософії права, окреслимо визначальні засади даної проблеми і загальнотеоретичні положення, на які наштовхує її розв'язання.

Як свідчить досвід, світ існує у протилежностях: добро-зло, день-ніч, знання-темрява, розум-досвід, суб'єктивне-об'єктивне, Бог-природа,

дух-матерія тощо. Подвійність світу є підвалиною основного питання філософії – питання про відношення мислення до буття, свідомості до природи, – яке є визначальним для тлумачення інших світоглядних питань [1, 427]. Загалом, існує два табори філософів – ідеалістів (вважають первинними свідомість, ідею, дух) і матеріалістів (вважають первинною природу, матерію, а свідомість – похідною від них) [1, 427-428].

Очевидно, основне питання філософії може бути перенесене і на тло філософії права. При цьому, категорії ідеї і матерії набуватимуть правового забарвлення («ідея права» і «правова матерія»), а їх співвідношення відобразатиметься у різних типах праворозуміння, при чому домінування «ідеї права» втілюватиметься у природно-правовій парадигмі права, а «матерії права» – у легістській.

На думку В.С. Нерсисянца «значення типології обумовлене тим, що саме певний тип праворозуміння визначає парадигму, принцип і зразок (смыслову модель) відповідного філософського пізнання права і держави, власне теоретико-правовий зміст, предмет і метод відповідної концепції філософії права. Який тип праворозуміння, така і відповідна концепція філософії права» [2, 20].

Тож, основне питання філософії права може бути сформульоване як питання співвідношення різних типів праворозуміння, парадигм легізму й юснатуралізму, правової матерії й ідеї. При цьому, важливо з'ясувати чи може існувати право у світі ідей, чи воно обов'язково повинно матеріалізуватися у конкретних нормах, виражених певним утворенням (державою) певним чином у певному джерелі.

Т.ч., основне питання філософії права споріднене з питанням про співвідношення і взаємодію держави і права. Можливість існування права поза державою означатиме справедливість ідеалістичного тлумачення основного питання філософії права, а визнання домінуючої ролі держави у питаннях правотворення і правореалізації означатиме істинність матеріалістичної відповіді на це питання.

Враховуючи подвійність світу, видатні дослідники В.С. Нерсисянц і Ю.М. Оборотов визнають існування двох основних типів праворозуміння – легістського й юридичного [3, 10]. Відповідно до легістського підходу, право – це наказ (примусова настанова, правило, норма, акт) держав-

ної влади. При цьому, у співвідношенні держави і права домінує перша, оскільки право зводиться до формальних джерел позитивного права (законів, указів, постанов, судових прецедентів і т.д.). Натомість юридичне праворозуміння розрізняє право і закон, природне (природжене) і позитивне (штучне) право, які виступають як парні категорії. Природне право вважається абсолютним критерієм правового характеру позитивного права і держави, які оцінюються крізь призму формальної рівності, свободи, добра, справедливості, а держава не вважається вільною у формуванні нормативів, оскільки вона зв'язана ідеями права (яке має пріоритет). При цьому, легістській парадигмі відповідає етатистський, авторитарний і тоталітарний підхід до права, а юридичний – концепція правової держави [3, 10].

Питанню справедливості легізму чи юснатуралізму належить неабияка роль, оскільки саме у ньому криється відповідь на безліч визначальних питань юриспруденції, зокрема щодо походження, сутності і призначення держави і права, форм права, влади, форми держави, прав людини тощо.

Загальновизнано, що право – це система соціальних загальнообов'язкових норм, дотримання і виконання яких забезпечуються державою [4]. Його основними ознаками є: загальнообов'язковість, нормативність, формальна визначеність, системність, зв'язок із державою, регулятивний характер, вираження міри свободи і справедливості, процедурність, компромісний характер [5, 167-168].

Тож, визначальним джерелом права є держава, котра забезпечує реальність права й основних його ознак, та згідно з класичним підходом є єдністю трьох елементів – народу, території і суверенної влади [6, 36]. При цьому, Ж. Боден вважав одним з найголовніших атрибутів суверенної влади можливість створення і скасування норм права [7, 427], що свідчить про похідний характер права як вираження волі суверенної державної влади. У консонансі до наведених положень звучать слова Р. Ієринга стосовно того, що «держава є єдиним джерелом права», оскільки «право є внутрішньою стороною організації соціальної примусової влади» і «лише ті норми, породжені суспільством, заслуговують називатися правом, за якими стоїть державний примус» [8, 320].

Зауважимо, що спроби ствердити незалежність права відносно державної влади суперечать

логіці, оскільки у такому разі державне управління здійснювалося би поза правом, а владні акти держави (у т.ч. правотворення і правореалізація) носили би неправовий державний характер, окремий від права. Де у такому разі реально існувало би право залишається загадкою.

Такі якості права як загальнообов'язковість і захищеність державою є вельми красномовними. По-перше, навряд чи існує якась інша організація, крім держави, чия воля виражає загальний інтерес і є загальнообов'язковою з можливістю примусу усіх членів чи більшості суспільства. По-друге, сама загальнообов'язковість діє лише у межах території (та маси осіб), на яку поширюється вплив певної державної влади. По-третє, захищеність державним примусом права свідчить про повну його залежність від держави, яка ніколи не стала би захищати те, що суперечить її волі та еству. Тому поза державою можуть існувати різні соціальні норми, але не право, яке є загальнообов'язковим і реальним саме завдяки визнанню державою і забезпеченості державним примусом.

При цьому, не зважаючи на позицію деяких авторів, існування міжнародного права свідчить на користь державного характеру права, адже міжнародне право, яке нібито не завжди створюється державами, існує з волі суб'єктів міжнародного права (держави, міжнародні організації, державо-подібні утворення, національно-визвольні рухи тощо), які так чи інакше мають зв'язок з феноменом державності.

Крім того, будь-яка правова норма визнається такою у разі її закріплення у певному джерелі права, офіційно визнаному державою (нормативний акт, прецедент, нормативний договір та ін.). При цьому, навіть здавалося б найбільш «автономні» від держави джерела права насправді всіляко залежать від неї: становище правового звичаю, релігійних норм, вчень певних юристів (правової доктрини), так само як і міжнародного договору, пов'язане з визнанням з боку держави.

Домінуюча роль держави у питаннях буття права є цілком природною, враховуючи телеологічні аспекти державності, яка виникла й існує для забезпечення правопорядку і суспільного добробуту (у протилежному випадку держава або не була би створена, або була би ліквідована народом за непотрібністю).

Тож, слід погодитися з класиком політико-правової думки Т. Гоббсом, який вважав право

засобом, що дає змогу суверену робити благодіяння підданим [9, 165]; а, усе, що не підкріплене «мечем держави», – лише «стрясанням повітря» [10, 200].

При цьому, сильною стороною легістського праворозуміння є чіткість і конкретність норм, а слабкою – можливість суперечності діянь влади ідеям справедливості. Натомість, сильною стороною юснатуралізму є опора на ідеї права (добро, справедливість та ін., які, однак, є категоріями відносними), а слабкою – відсутність чіткого вираження поза позитивним правом.

Тому не дивно, що дослідниці Н.В. Варламовій вдалося обґрунтувати думку, що всі природно-правові концепції, доведені до рівня юридичної догматики, після спуску із захмарних філософських висот до конкретних проблем правового регулювання, виявляються по суті своїй позитивістськими [11, 5-8]. Найбільш показовою в цьому контексті є постать Т. Гоббса, який, будучи прихильником ідей природного права і суспільного договору, тим не менше, є легістом.

Підсумовуючи викладене, слід вказати, що основне питання філософії права має зводитися до визначення співвідношення легізму і юснатуралізму, і, на нашу думку, повинно розв'язуватися на користь першого (внаслідок того, що визначальні риси права – загальнообов'язковість, формальна визначеність, забезпеченість силою примусу тощо – на пряму залежать від держави), що означає справедливість домінування держави в усіх питаннях суспільного буття. У свою чергу, звідси випливає: 1) сумнівність принципової можливості правового самообмеження держави (адже право є продуктом останньої) та пріоритету прав людини щодо держави (оскільки перші набувають реальності виключно завдяки забезпеченню примусовою силою другої); 2) справедливість претензій держави на роль головної суспільної цінності, основи законності і правопорядку, стабільності і розвитку, процвітання і благоденства, що неодмінно має враховуватися при державно-правовому будівництві (у т.ч. у формі зростання впливу держави й її втручання у життя суспільства) тощо.

Перспективними напрямками розробки даної проблематики є подальше розкриття визначальних засад легістської і юснатуралістичної парадигм та екстраполяція основного питання філософії права на прикладні теоретико-юридичні

дослідження з метою віднайдення єства і сутності феноменів, процесів і явищ політико-правового життя тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1.Краткий философский словарь / Под ред. М. Розенталя и П. Юдина. – Изд. 4-е, доп. и испр. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1954. – 704 с.; 2.Нерсесянц В.С. Философия права: Учебник для вузов / В.С. Нерсесянц. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2006. – 848 с.; 3.Оборотов Ю.Н. Теория государства и права (прагматический курс): Экзаменационный справочник / Ю.Н. Оборотов. – Одесса: Юридическая литература, 2009. – 184 с.; 4.Шемшученко Ю.С. Право / Ю.С. Шемшученко // Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. – К.: Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2003. – Т. 5: П-С [Електронний ресурс] / Режим доступа: http://student-lib.net/law_encyclopedia_ua.php?letter=%EF&word_

id=6527; 5.Крестовська Н.М., Матвеева Л.Г. Теорія держави і права: Елементарний курс / Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвеева. – Вид. 2-е. – Харків: Одиссей, 2008. – 432 с.; 6.Чиркин В.Е. Государствоведение: Учебник / В.Е. Чиркин. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Юристъ, 2000. – 384 с.; 7.Кухта Б. Суверенітет / Б. Кухта // Політична наука. Словник: категорії, поняття і терміни / [Б. Кухта, А. Романюк, Л. Старецька та ін.] ; за ред. Б. Кухти. – Львів: Кальварія, 2003. – С. 427; 8 Jhering R. von. Der Zweck im Recht. 3. Aufl. Leipzig, 1893. Bd. 1. S. 320.; 9.Мамут Л.С. Этатизм и анархизм как типы политического сознания (домарксистский период) / Л.С. Мамут. – М.: Наука, 1989. – 256 с.; 10.Гоббс Т. Избранные произведения / Т. Гоббс // Гоббс Т. Избранные произведения : [в 2 т.] / Т. Гоббс. – М.: Мысль, 1964. – Т. 1. – 583 с.; 11.Варламова Н.В. Непозитивистская концепция юридической догматики: постановка проблемы / Н.В. Варламова // Российское правосудие. – 2007. – № 10. – С. 10-14.

Иванова С.И.

аспирант кафедры трудового и предпринимательского права НИУ «БелГУ»

ЮРИДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИНФРАСТРУКТУРЫ ИННОВАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ.

Формирование эффективно функционирующей Национальной Инновационной Системы (НИС) в РФ это стратегически необходимая задача для российской экономики и общества в целом. В нашей работе будет рассмотрено соотношение Национальной Инновационной Системы и инфраструктуры НИС, компоненты НИС и элементы инфраструктуры НИС, а также проблемы юридического компонента НИС. На сегодняшний день, существует множество определений НИС [2. С.14]. Из существующих определений, на наш взгляд, наиболее полным является определение Ивановой Н.И., одного из ведущих российских специалистов по проблематике развития инновационных систем, ее определение отражает два аспекта НИС и включает историко-национальный критерий. Иванова Наталья Ивановна определяет НИС как – совокупность взаимосвязанных организаций (структур), занятых производством и коммерческой реализацией научных знаний

и технологий в пределах национальных границ. В то же время НИС – комплекс институтов правового, финансового и социального характера, обеспечивающих инновационные процессы и имеющих прочные национальные корни, традиции, политические и культурные особенности [1. С. 68]. Рассмотрим компоненты, составляющие НИС и элементы инфраструктуры НИС. По мнению Шепелева Г.В., директора департамента федеральных целевых программ и проектов, НИС состоит из следующих компонентов (рис.1):
Государство – определяет правила функционирования и взаимодействия участников инновационного процесса через формирование нормативно-правовой среды.

Нормативно-правовая база инновационной деятельности.

Субъекты инновационной деятельности – организации и физические лица, участвующие в создании и продвижении инновационного продукта.